

Recenzja

Małgorzata Abassy, MODERNIZACJA W CIENIU ALLAHA. WSPÓŁCZESNY IRAN. (MODERNIZATION IN THE SHADOW OF ALLAH. MODERN IRAN), *Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2019, ss. 142.*

We wrześniu 2019 roku, nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, ukazała się książka Małgorzaty Abassy pt. *Modernizacja w cieniu Allaha. Współczesny Iran*. Małgorzata Abassy jest doktorem habilitowanym, profesorem UJ – kulturoznawczynią i literaturoznawczynią, rusycystką i iranistką, kierowniczką Zakładu Nowożytnej Kultury Rosyjskiej i Teorii Systemów Kulturowych w Instytucie Rosji i Europy Wschodniej na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Obszary zainteresowań badawczych Małgorzaty Abassy to: kulturowe uwarunkowania odmienności Rosji i krajów islamskich od Zachodu, stosunki rosyjsko-irańskie i polsko-rosyjskie na fundamencie kultury, literatura piękna i publicystyka jako narzędzia

kształtowania świadomości narodowej oraz źródło wiedzy o historii i mentalności narodów. Małgorzata Abassy jest autorką kilku publikacji książkowych na temat Iranu i licznych artykułów.

Iran pozostaje w kręgu zainteresowań w Polsce głównie za sprawą trwającego konfliktu ze Stanami Zjednoczonymi i tak spektakularnymi wydarzeniami jak atak na saudyjskie instalacje naftowej, zamordowanie generała Kassema Sulejmaniego czy omyłkowe zestrzelenie ukraińskiego samolotu pasażerskiego. Ostatnio media donosiły o tragicznej sytuacji wywołanej przez pandemię koronawirusa w tym kraju. Trzeba zauważyć, że treść podawanych informacji jest często nieprecyzyjna, czasem wręcz błędna lub powtarza pewne stereotypy dotyczące Iranu. Nie rozróżnia się istotnych różnic

kulturowych między Persami a Arabami, szyitów traktuje się jako muzułmanów, tak jakby nie istniały dwa główne nurty w tej religii. Pomija się perspektywę kulturową przy relacjonowaniu wydarzeń politycznych z tego kraju. Iran pozostaje ważnym graczem na arenie międzynarodowym, a z Polską ma historycznie dobre relacje. Jest także popularnym, wśród nieszablonych podróżników, miejscem turystycznych wypraw.

Najnowsza publikacja autorstwa Małgorzaty Abassy jest pod każdym względem zaskakująca. W tej bardzo zwartej, bo liczącej 142 strony książce znalazło się wiele informacji nie tylko o Iranie współczesnym, jak sugeruje tytuł, lecz także perspektywa historyczna istotna dla zrozumienia bieżących wydarzeń. Autorka zawarła też wybraną bibliografię oraz indeks nazwisk.

M. Abassy podchodzi do kultury jako systemu całościowego. Przyjęta metoda badawcza to cybernetyczny model systemu autonomicznego. W rozdziale pierwszym, w omówieniu metody badawczej czytamy: „Cybernetyka jest nauką o procesach kontroli i sterowania, a także przyjmowania, przetwarzania i transmisji komunikatów w złożonych, dynamicznych systemach. (...) W metodzie cybernetycznej nacisk położony jest na aspekt funkcjonalny, dlatego może być ona cennym uzupełnieniem wypracowanych wcześniej ujęć systemowych

w naukach społecznych i humanistycznych” (s. 21). Cybernetyczny model systemu autonomicznego opracował polski badacz Marian Mazur. Mazur ukończył w 1934 roku studia inżynierskie na Wydziale Elektrycznym Politechniki Warszawskiej. Pracował w Państwowym Instytucie Telekomunikacyjnym w Warszawie (1935–1939)¹. Zajmował się elektrotermią i cybernetyką, był współtwórcą polskiej szkoły cybernetycznej. Najwybitniejszymi osiągnięciami naukowymi w skali światowej Mariana Mazura są dwie jego teorie. Pierwsza to cybernetyczna teoria układów samodzielnych, stawiająca oryginalną koncepcję „układu samodzielnego” zdefiniowanego jako układ, który oprócz zdolności do sterowania się, jaka cechuje automaty, ma zdolność przeciwstawiania się utracie swojej zdolności do sterowania. Te dwa uderzające swoją prostotą postulaty okazały się wystarczające do objęcia zasięgiem wymienionej teorii wszelkich tworów działających w sposób celowy, a więc organizmów, z organizmem ludzkim włącznie, społeczności oraz „maszyn samodzielnych”. Szczególnie frapujące w tej teorii jest przedstawienie procesów myślenia za pomocą czysto fizycznych pojęć, jak energia, potencjał, przewodność itp., bez odwoływania się do obserwacji psychologicznych. Doniosłość takiego

¹ Por.: Hasło *Marian Mazur (naukowiec)*. W: [https://pl.wikipedia.org/wiki/Marian_Mazur_\(naukowiec\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Marian_Mazur_(naukowiec)). [dostęp: 17.06.2020].

ujęcia polega z jednej strony na umożliwieniu zrozumienia fizycznego mechanizmu procesów psychicznych, z drugiej zaś na stworzeniu podstaw do jego technicznej realizacji.(...)².

Po wyjaśnieniu metody badawczej, w rozdziale drugim autorka, analizuje szyckie duchowieństwo w kontekście rewolucji konstytucyjnej 1905-1911, rewolucji islamskiej 1979 oraz w związku z wydarzeniami, które nastąpiły w kolejnych latach po śmierci Chomeiniego w 1989 roku. „W rozdziale zaprezentowano pozycję społeczną tej grupy oraz fundamenty, na których się opiera, a także mechanizmy społeczne, z których czerpie siłę, proces jej dochodzenia do władzy i strategię umacniania autorytetu” (s. 11).

W rozdziale trzecim pt. *Symboliczna przestrzeń irańskiego narodu w matrycy szyckiego islamu* autorka analizuje najważniejsze symbole takie jak godło, hymn, flaga, święta państwowe, pojęcie męczennika i *dżihadu*, a także czołowe postacie i przywódców duchowych.

W rozdziale czwartym pt. *Mechanizmy sterowania społeczeństwem: rządzący a rządzi* omówione są w szczególności narzędzia sterowania emocjami, to jest obraz Zachodu jako antagonisty oraz poczucie krzywdy budzące resentyment

i chęć odwetu. W rozdziale tym odnajdujemy też szkic systemu politycznego Islamskiej Republiki Iranu oraz interesującą odmalowaną sylwetkę Najwyższego Przywódcy Rewolucji Islamskiej Alego Chameneiego.

Irańskie społeczeństwo zwierciadłem kondycji elity rządzącej to tytuł piątego rozdziału. W pierwszej części jest mowa o nowych ruchach społecznych w Iranie. Opisywane jest zjawisko opozycji, a także znalazła się analiza Ruchu Zielonych, który pojawił się na irańskiej scenie politycznej po 2009 roku. Druga część skupia się na Korpusie Strażników Rewolucji. Otrzymujemy tutaj bardzo rzeczowy opis tej siły zbrojnej, jego genezę, organizację, zakres obowiązków, finansowanie, miejsce w systemie politycznym i militarnym państwa. Dalej Małgorzata Abassy opisuje Korpus jako: „(...) nośnik pamięci kultury w takim kształcie, jakim powołał ją do istnienia Chomeini,(...)” (s. 116) i rozważa jego znaczenie ideologiczne i kulturowe.

Ostatni rozdział pracy poświęcony jest symbolicznemu i strategicznemu znaczeniu ropy naftowej. M. Abassy rozpoczyna od krótkiego opisu systemu gospodarczego Republiki Islamskiej. Następnie przechodzi do samej ropy naftowej i pisze o niej, jako o „narzędziu sterowania” (s. 121). Z jednej strony ropa naftowa i jej wydobycie scalały naród irański przeciwko obcej dominacji, a z drugiej

² Zob. także: A. J. Wichura, *Marian Mazur – współtwórca polskiej szkoły cybernetycznej*. W: <https://czlowiek.info/marian-mazur-wspoltworca-polskiej-szkoly-cybernetycznej/>. [dostęp: 17.06.2020].

stała się celem licznych ekonomicznych sankcji, cały czas pozostając strategicznym surowcem dla irańskiej gospodarki. W zakończeniu tego rozdziału zawarto kilka uwag dotyczących geograficznego położenia oraz misji Islamskiej Republiki Iranu w regionie.

Podsumowując, należy stwierdzić, że recenzowana praca to pozycja bogata zarówno w fakty jak i naukowe rozważania. Zwracają uwagę przypisy bogato zaczerpnięte nie tylko ze źródeł zachodnich i polskich, ale przede wszystkim rosyjskich i irańskich. Dzięki temu czytelnik zyskuje wielowymiarową perspektywę omawianego tematu. Nie jest to jednak

łatwa w odbiorze literatura. Autorka używa języka naukowego i specyficznych wyrażeń, co nieraz czytelnika może odsłać do słownika bądź encyklopedii. Nie jest to też książka dla nowicjuszy w tematyce irańskiej. Książkę zdecydowanie łatwiej się czyta, orientując się w najnowszej historii Iranu oraz mając rozeznanie w kulturze i wydarzeniach bieżących. Nie mniej jednak uważam, że warto podjąć wyzwanie tej niełatwej lektury, aby zapoznać się choćby z cybernetycznym modelem systemu autonomicznego i naukowymi rozważaniami Małgorzaty Abassy.

Keywords: Iran, Islam, modernization.

Marcin Dobrowolski

ORCID: 0000-0002-1915-8583

e-mail: dobrowolski.mj@gmail.com

Akademia Marynarki Wojennej

Wydział Nauk Humanistycznych i Społecznych